

Biskup Krzysztof Włodarczyk
Bydgoszcz

Ruchy rodzinne w Polsce

Family Movements in Poland

Wstęp

Działające w Kościele katolickim ruchy, wspólnoty i stowarzyszenia dla wielu ludzi są nową szansą na osobiste spotkanie z Bogiem. Ruchy odnowy Kościoła nie są zjawiskiem nowym. Jest to rzeczywistość tak stara jak sam Kościół, w którym od początku dążenie do radykalnego pójścia za Chrystusem realizowało się m.in. w wymiarze wspólnotowym. Przez wieki Kościół stawał się bardziej masowy, a Duch Święty, który *tchnie, kędy chce* (J 3, 8), budzi także w ludziach świeckich pragnienie życia bardziej zaangażowanego, co łatwiej było realizować w mniejszych wspólnotach. Te małe społeczności dawały możliwość odnajdywania własnych dróg do Boga.

W czasie trwania Soboru Watykańskiego II, który o udziale świeckich w życiu Kościoła wypowiedział się m.in. w Dekrecie o apostołstwie świeckich, większość z ruchów istniejących dzisiaj albo dopiero rozpoczynała swą działalność, albo jeszcze nie istniała. Duch Święty sprawia, że wciąż trwa prawdziwa „wiosna Kościoła” – tysiące ludzi szukających Boga, pragnących żyć coraz pełniej Ewangelią, współtworzy coraz to nowe ruchy i wspólnoty, wzrastając w nich w wierze, wspierając się wzajemnie i świadcząc wobec innych o tym, że Bóg istnieje, że warto przyjąć Jego miłość i pójść za Nim, by tą miłością żyć¹. Ruchy w większości zapoczątkowane były przez osobę charyzmatycznego przywódcy. Przybierają one kształt konkretnych wspólnot, w których formują swoich członków, ucząc wcielania w życie Ewangelii. Poszukując ciągle pełnej definicji „ruchu”, docieramy do kryteriów go określających. Zasadniczym jednak kryterium, które się wyłania z całej gamy kryteriów, jest zakorzenienie w wierze Kościoła.

¹ Por. J. Ratzinger, *Ruchy kościelne i ich miejsce w teologii*, „Post Scriptum” 2 (1998) nr 6, s. 29.

Definicja pojęcia „ruch”

Suma jednorodnych grup i wspólnot może stworzyć ruchy. Pojęcie „ruchu” zaczerpnięte zostało z języka socjologicznego i oznacza zjawisko zbiorowych zachowań charakteryzujące się między innymi obecnością jednej lub wielu wybitnych osobowości (liderów zwanych także moderatorami), które na różne sposoby animują ruch i są jego przewodnikami; jasno określoną wizją życia i świata; wypracowanym programem dążeń, na podstawie których można określić jego tożsamość. Z punktu widzenia religijnego słowo „ruch” oznacza spontaniczne zrzeszenie osób różnego pochodzenia, kultur i indywidualnych predyspozycji. Ta forma zrzeszenia rozwija się wokół mniej lub bardziej ustrukturalizowanej idei, która zrodziła się najpierw wskutek osobistego doświadczenia duchowego jakiejś charyzmatycznej jednostki (stającej się zwykle późniejszym liderem ruchu) i dojrzewała w jego świadomości. Następnie idea ta z chwilą uzewnętrznienia jest przyjmowana, zaasymilowana i przeżywana przez powiększającą się liczbę osób, aż stanie się doświadczeniem życia i wspólną wartością. Dotyczy ona zwykle kształtowania nowej świadomości religijno-duchowej i nowej tożsamości społecznej, dlatego inspirując do konkretnych działań przeradza się w duchowość, charakteryzującą się twórczym dynamizmem, swoistym profetyzmem i elastycznością, dzięki której ruch zawsze zdolny jest przystosować się, bez utraty pierwotnej tożsamości, do zmieniających się okoliczności i kondycji społeczeństwa, w którym jest zanurzony lub do którego się zwraca. Dodać trzeba, że ruch zwykle nie ogranicza się do własnego środowiska. Jest ekspansywny i ewangelizacyjny².

Oprócz wymiaru duchowego, na powstanie ruchów wpływają także gwałtowne przemiany historyczne lub społeczne. Na tym tle ruchy zatroskane są o wyjście z sytuacji niepewności i niepokoju, ze zniewalającego przerostu struktur formalnych, dlatego usiłują stworzyć warunki do spotkania, dialogu i konfrontacji, same rezygnując z jakichkolwiek przejawów formalnej przynależności swoich członków w postaci zapisywania do ruchu, legitymacji, składek i tym podobnych.

Definicji pojęcia „ruch” jest bardzo wiele, stąd wcale nie jest łatwo wybrać jedną, która byłaby najtrafniejsza. Mówiąc najprościej: ruch religijny rodzi się z poruszenia Ducha Świętego, który odpowiada na

² M. Chmielewski, J. Jezierski, *Duchowość współczesnych zrzeseń chrześcijańskich*, w: *Teologia duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin 1993, s. 391.

ważne potrzeby ludzi, świata, Kościoła, zarówno duchowe, jak i materialne. To nowe tchnienie Ducha Świętego podejmowane jest przez określone osoby. Wyraża się ono często w poruszeniu ich serc lub dociera do nich poprzez dostrzeżenie nędzy duchowej, materialnej czy społecznej. Inspiracja Ducha i odpowiedź człowieka prowadzi do powstania wspólnoty, a potem większej grupy, ruchu czy stowarzyszenia. Pojęcie ruchu jest bardzo pojemne, gdyż jego mianem określamy zarówno grupy o nieformalnej strukturze, jak i organizacje katolickie, które mają swój status przy Stolicy Apostolskiej.

Ksiądz Jan Przybyłowski podaje trzy czynniki warunkujące powstanie ruchów religijnych. Po pierwsze, ruchy religijne są odpowiedzią na coraz większą wiedzę o człowieku i świecie. To jest pierwszy impuls do wspólnotowego działania. Po drugie, każdy ruch religijny posiada właściwą sobie godzinę – swój *kairos*, przez który ujawnia się obecność i działanie Ducha Świętego w aktualnej rzeczywistości. Chodzi o posługiwanie się nowym językiem, który lepiej wyraża twórcze zaangażowanie człowieka w sprawy Kościoła i rozwój społeczności ludzkiej. Po trzecie, elementem charakteryzującym ruchy religijne jest pewna „nowość”. Ruchy te koncentrują się najczęściej na jednej dziedzinie życia chrześcijańskiego, dlatego w nowy sposób odnoszą się do dotychczasowych form życia i działalności Kościoła³.

Kiedy spojrzysz się na członków współczesnych ruchów, można dostrzec powtarzającą się cechę wspólną: mają oni osobiste, głębokie doświadczenie Boga, wiary. Doświadczenie to otwiera na wymiar wspólnotowy. Dalej – łączy tych ludzi pragnienie wzrastania w świętości i rozwoju tego doświadczenia Boga. I to, co można uznać za najważniejsze – charakteryzuje ich duch służenia innym ludziom wspólnie z Chrystusem, czyli apostołstwo i ewangelizacja.

Jak już wspomniano, inicjatorem ruchów jest Duch Święty, który swymi charyzmatami ubogaca Kościół. Historia Kościoła podaje, że różne ruchy powstawały już w dziejach Kościoła. Eksplozja nowych ruchów nastąpiła jednak po Soborze Watykańskim II. Wcześniej eklezjologia redukowała Kościół do hierarchii: Kościół to miała być hierarchia, instytucja, która była podmiotem nauczania i działania względem wiernych, a wierni byli ich przedmiotem⁴.

³ Por. J. Przybyłowski, *Znaczenie nowej ewangelizacji dla duszpasterstwa młodzieży. Studium pastoralne*, Lublin 2001, s. 256–257.

⁴ Por. J. Skudro, *Ruchy rodzinne w Polsce*, w: *XVIII Międzynarodowy Kongres Rodziny, Warszawa, 14–17 kwietnia 1994*, Warszawa 1994, s. 526.

Duch Święty wzbudza ruchy w zależności od potrzeb duchowych i apostołskich danego czasu. Był okres, gdy zaistniała potrzeba odczytania pracy zawodowej jako konkretnego powołania, aby prace przeżywane były bardziej z Panem Bogiem – powstawały wtedy cechy i bractwa mające nie tylko charakter organizacji społecznych czy ekonomicznych, ale i religijnych. Podobnie jest teraz, np. z potrzeby niesienia pomocy ludziom niepełnosprawnym psychicznie zrodził się ruch Wiara i Światło. Punktem zwrotnym w historii ruchów był Sobór Watykański II, który zwykło się nazywać nowymi Zielonymi Świętami w Kościele. Od jego zakończenia datuje się odrodzenie ruchów. To właśnie ruchy w dużej mierze podejmowały posoborową odnowę Kościoła. W Polsce pierwszym ruchem, który wprowadził idee Soboru Watykańskiego II, był Ruch Światło-Życie⁵. Choć Sobór Watykański II wprost o ruchach religijnych nie mówi i nie ma takiego określenia zarówno w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*, jak w *Dyrektorium Apostolstwa Świeckich*, to jednak nazwa „ruch religijny” jest aktualnie obecna w przemówieniach papieży i w wypowiedziach różnych osobistości Kościoła.

Wyjątkowym wydarzeniem, dającym nowe podstawy do rozwoju teologii ruchów w Kościele, jest adhortacja apostołska Jana Pawła II *Christifideles laici*, koncentrująca się na zagadnieniu kościelnego charakteru tych zrzeszeń. Wspomniana adhortacja, będąc wiernym i konsekwentnym wyrazem dorobku Synodu Biskupów z 1987 r., który pozostając w ścisłej relacji do dorobku Soboru Watykańskiego II, pracował nad powołaniem i misją świeckich w Kościele i w świecie (por. ChL, 2), osadza problematykę laikatu w tajemnicy Kościoła i obecnego stanu świata. Troską adhortacji *Christifideles laici* jest budowanie równowagi w podejściu między kościelnym zaangażowaniem się laikatu a jego zaangażowaniem na polu zawodowym, społecznym, gospodarczym, kulturalnym i politycznym. Adhortacja przestrzega także przed negatywnymi skutkami w realizacji życiowego powołania z powodu oddzielenia wiary od życia (por. ChL, 2). Można powiedzieć, że właściwe rozumienie tajemnicy Kościoła w jego tożsamości i w jego misji względem świata, właściwe odczytanie znaków czasu na obecnym etapie rozwoju świata oraz zagrożeń, jakie w tym

⁵ Por. Oni „niosą” Kościół. Rozmowa z o. Adamem Schulzem, „Post Scriptum” 1 (1997) nr 1, s. 4–6.

rozumieniu i odczytaniu mogą się jawić, domagają się dojrzałości wszystkich, którzy Kościół współtworzą, a więc i laikatu⁶.

Po Soborze Watykańskim II, w ramach odnowy Kościoła, nastąpił bardzo dynamiczny rozwój ruchów i stowarzyszeń. Z jednej strony powstały nowe, a z drugiej – odrodziły się już istniejące. Potocznie te ruchy określa się mianem „przebudzeniowych”, „odnowy życia religijnego”, „wspólnotowych”. Ten nowy dynamizm ruchów określony został jako „wiosna Kościoła”. Ta wiosna pojawia się również w Kościele polskim.

Papież Jan Paweł II pisał do uczestników I Kongresu Ruchów Katolickich w Warszawie w 1994 r.: „Niezwyczajny rozkwit ruchów i stowarzyszeń katolików świeckich w Kościele jest jednym z wielkich znaków czasu, który trzeba ciągle na nowo odczytywać. (...) Zwykło się mówić dzisiaj o nowej wiosnie zrzeszeń w Kościele. Budzi to słuszne nadzieje w perspektywie Jubileuszu Roku 2000. Jest to dar dla Kościoła w naszych czasach, którego nie wolno zmarnować. Dzisiaj odnowa Kościoła przebiega w znacznej mierze tą właśnie drogą. (...) Otworzyło się dla Kościoła bardzo ważne i nowe poniekąd pole działania. Trzeba w tej dziedzinie nadrobić wiele zaległości, trzeba się wiele uczyć i zdobywać nowe doświadczenia, a to dotyczy nie tylko świeckich, ale także duszpasterzy. Dlatego napawa mnie radością rozkwit ruchów i stowarzyszeń katolickich w mojej Ojczyźnie”⁷.

Ogólna charakterystyka ruchów rodzinnych

Rodziny, których znaczenie i misję uwiarygodnił Sobór Watykański II, zaczęły otwierać się na siebie wzajemnie. Sobór dowartościował miłość małżeńską, która pochodzi od Boga. Określił małżeństwo jako powołanie, jako drogę do świętości oraz podkreślił szczytne zadanie apostołskie małżeństwa i rodziny, czyli wychowanie własnych dzieci. To soborowe dowartościowanie rodziny stało się przyczyną rozkwitu ruchów rodzinnych. Tak jak cały lud Boży, rodziny powinny uczestniczyć w Chrystusowym urzędzie kapłańskim, prorockim i królewskim przede wszystkim wobec własnych dzieci. *Przyszłość świata idzie przez rodziny* (FC, 86) – stwierdził Jan Paweł II.

⁶ Por. W. Nowicki, *Katolickie wspólnoty i ruchy religijne w Polsce współczesnej*, „Ateneum Kapłańskie” T. 121 (1993) 85, s. 85–92.

⁷ A. Schulz, *Wiosna Kościoła w Polsce*, w: A. Petrowa-Wasilewicz, *Leksykon ruchów i stowarzyszeń w Kościele*, Warszawa 2000, s. 9.

Wychowawczej roli rodziców, atmosfery, którą stwarzają dzięki wzajemnej miłości i jedności oraz wspólnemu dążeniu do zjednoczenia z Bogiem, nie zastąpi nic – ani szkoły katolickie, ani katechizacja, skądinąd konieczna. Rodzicom trzeba pomóc, aby to zadanie dobrze spełnili. W tym celu powstały ruchy, których głównym zadaniem jest formacja duchowa rodziców, pomoc udzielana im w celu dobrego wypełniania ich posłannictwa. To posłannictwo rodziny: kapłańskie, prorockie i królewskie, nie dotyczy wyłącznie ich dzieci, ale w sposób sobie właściwy dotyczy także innych ludzi.

Naturalnie, że rodziny nie tylko mogą, ale i powinny włączyć się czynnie w dzieła apostołskie, charytatywne, społeczne, polityczne. Rodziny zdają sobie jednak sprawę, że same są zbyt słabe, aby żyć prawdziwie po chrześcijańsku w obecnym świecie, a ponieważ wierzą w potęgę pomocy bratniej, łączą się w małe wspólnoty poszczególnych ruchów. One pomagają im w formacji koniecznej do wypełnienia ich *szczytnego zadania*⁸. Papież Paweł VI w encyklice *Humanae vitae* (26) mówi o nowej i niezwykle doniosłej formie apostołatu, w której równi służą równym. Uczynią to najlepiej poprzez dzielenie się swoimi doświadczeniami.

Ruchy rodzinne charakteryzują się pogłębianiem formacji religijnej i duchowej swoich członków i promowaniem zasad chrześcijańskiego życia rodzinnego. W polu zainteresowania ruchów rodzinnych jest kształtowanie w najszerszej opinii społecznej właściwego obrazu i autorytetu rodziny, uznania jej świętości i godności, nierozzerwalności i trwałości, jak również szacunku dla miłości dającej życie, jego ochrony, odpowiedzialnego macierzyństwa i ojcostwa oraz odpowiedzialności za kształt współczesnej rzeczywistości i uświadamiania jej celów i nadprzyrodzonych funkcji rodziny. W tym obszarze istnieją znaczne braki, stąd wynika potrzeba dynamicznego przeciwdziałania egoistycznym, konsumpcyjnym i laickim wzorom życia rodzinnego. Duże nadzieje wiązać można ze świadectwami wiary i życia rodzin prawdziwie chrześcijańskich i pomocy właściwie działających ruchów czy stowarzyszeń.

Ze względu na swoją przynależność, stan prawny i specyfikę podstawowych problemów, którymi się zajmują, ruchy rodzinne można sklasyfikować w sposób następujący:

1) *Ruchy i wspólnoty kościelne, które powstają i działają głównie wewnątrz Kościoła rzymskokatolickiego. Wspólną cechą tych ruchów*

⁸ Por. tamże, s. 18–19.

- jest osobiste przeżywanie wiary dokonujące się we wspólnocie i dzięki niej. Wspólnota odpowiada za dwie podstawowe potrzeby: przynależności do społeczności i bycia podmiotem tworzącym społeczność. Większość z nich nie ma osobowości prawnej, niektóre mają statuty, ale tylko zatwierdzone przez władze kościelne.*
- 2) *Wspólnoty i grupy, których powstanie wynika ze zorganizowanej działalności Kościoła na rzecz rodzin, takiej jak duszpasterstwo i poradnictwo rodzinne, pomoc charytatywna czy medyczna, prowadzenie domów samotnej matki i dziecka.*
 - 3) *Stowarzyszenia katolickie – organizacje społeczne działające w ramach przepisów o stowarzyszeniach, posiadające z reguły statuty i osobowość prawną, a skupiające osoby i rodziny akceptujące naukę Kościoła o małżeństwie i rodzinie.*
 - 4) *Ruchy obrony życia, zajmujące się głównie problemami związanymi z bezpośrednią pomocą brzemienną, będącej w trudnej sytuacji matce, poczętemu dziecku, rodzinom wielodzietnym, jak też uświadamianiem społeczeństwa o wartości życia ludzkiego od poczęcia. Większość z nich posiada osobowość prawną.*
 - 5) *Stowarzyszenia nauczycieli naturalnego planowania rodziny, które programowo wspomagają ochronę dziecka poczętego, głównie prowadząc edukację w zakresie odpowiedzialnego i ekologicznego planowania rodziny.*
 - 6) *Stowarzyszenia i organizacje działające na rzecz dzieci i pomocy rodzinom z dziećmi, osobami niepełnosprawnymi i nieuleczalnie chorymi⁹.*

W kościelnych ruchach na rzecz rodziny odnajdujemy stałe budowanie miłości małżeńskiej. Właśnie te ruchy poprzez specjalne metody, oparte na łaskach sakramentu i uwzględniające różnice w psychice mężczyzny i kobiety, doprowadzają do wytworzenia się między małżonkami duchowej więzi, pomagającej do ciągłego odnawiania, odświeżania i pogłębiania ich miłości małżeńskiej, czasem nawet do przywrócenia i rozpalenia jej na nowo. Konkretnymi przykładami tych ruchów są: Rodzina Rodzin (1952), Nowe Rodziny (1967), Droga Neokatechumenalna (1967), Domowy Kościół (1973), Grupa Odnowy w Duchu Świętym (ok. 1975), Spotkania Małżeńskie (1977), Szentszackie Dzieło Rodzin (1942), Rodziny Nazaretańskie (1985), Legion Maryi (1987), Przymierze Rodzin (1990), Federacja Ruchów

⁹ J. Bober, *Ruchy rodzinne w Polsce*, w: *XVIII Międzynarodowy Kongres Rodziny*, Warszawa, 14–17 kwietnia 1994, s. 529–530.

Obrony Życia (1992) – skupiająca ok. 90 istniejących ruchów i wspólnot, Federacja Stowarzyszeń Rodzin Katolickich (1994) – skupiająca 40 Stowarzyszeń Rodzin Katolickich poszczególnych diecezji polskich, Stowarzyszenie Nauczycieli Naturalnego Planowania Rodziny, Liga Małżeństwo Małżeństwu i inne¹⁰.

Jednym z ważnych zadań stojących przed duszpasterstwem rodzin jest tworzenie wspólnot rodzin. Powstanie i wzrost licznych i bardzo zróżnicowanych form zrzeszeń jest znamienym znakiem okresu posoborowego, „nową epoką zrzeszeń”, których celem stało się *odpowiedzialne uczestnictwo w misji Kościoła głoszącego Ewangelię Chrystusa jako źródło ludzkiej nadziei i odnowy społecznej* (ChL, 29). Przy czym w Polsce mogły się one rozwinąć w większym stopniu dopiero na fali przemian po 1989 r. Powstanie ich wypływa z potrzeby czasu i z głębszego zrozumienia faktu, że człowiek wierzący uświęca się i zbawia z woli Bożej w więzi z innymi, tworząc lud Boży (por. KK, 9), a sam Kościół jest wspólnotą wspólnot i rodziną rodzin (por. KK, 8).

Wśród wszystkich istniejących wspólnot tą pierwszą i najważniejszą jest sama rodzina. *Pośród tych wielu dróg rodzina jest drogą pierwszą i z wielu względów najważniejszą. Jest drogą powszechną, pozostając za każdym razem drogą szczególną, jedyną i niepowtarzalną, tak jak niepowtarzalny jest każdy człowiek. Rodzina jest tą drogą, od której nie może on się odłączyć* (LdR, 2). Niemniej rodzina, żyjąc w określonym czasie i przestrzeni, powinna włączać się w większe wspólnoty dla swojego dobra. Większe wspólnoty, posiadając w sobie duży potencjał, bogactwo i siłę, są w stanie dać całej rodzinie oraz jej pojedynczym członkom konkretne wsparcie. Pomagają one bowiem rodzinie przemieniać się w domowy Kościół oraz stanowią najlepsze pole do rozwoju apostołstwa¹¹.

Wspólnoty rodzin, powstając spontanicznie i w wyniku wielostronnych uwarunkowań, są jednymi z najbardziej znamienych znaków współczesnej odnowy w Kościele katolickim. Można je określić

¹⁰ Por. M. Kaszowski, *Posługa kapłańska w stowarzyszeniach rodzin*, Przemysł 1996, s. 5–6. Por. także J. Skudro, *Ruchy rodzinne w Polsce*, s. 526–527. Wśród ruchów rodzinnych w Polsce (jest ich ok. 120) można rozróżnić ruchy powstałe w Polsce, np. Rodzina Rodzin, Nowe Przymierze, Domowy Kościół, oraz ruchy przeniesione z zagranicy, np. Focolari, Ruch Szensztacki. Por. także J. Zdrzałek, *Ruchy rodzinne w Polsce*, „Biuletyn KAI” 42 (1993), s. 20. Według ojca J. Zdrzałka w Polsce mamy pół miliona katolików świeckich zaangażowanych w ok. 170 ruchach i stowarzyszeniach religijnych, a wśród nich szczególnie miejsce zajmują ruchy, które za swój najważniejszy cel uznają służbę rodzinie.

¹¹ Por. *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin*, Warszawa 2003, s. 56.

jako *szczytowe formy duszpasterstwa rodzin*¹². Dają one bowiem – na co zwraca uwagę Synod Plenarny – wsparcie rodzinom ze strony środowiska chrześcijańskiego przez doświadczanie duchowego bogactwa Kościoła, umacnianie wzajemne w realizacji swej misji oraz dzielenie się doświadczeniami. Małe grupy, składając się z kilku rodzin i spotykając się w braterskiej atmosferze, pogłębiają razem duchowość małżeńską i rodzinną, podążając drogą do świętości, oraz budują więzy autentycznej przyjaźni. I to jest ich cechą charakterystyczną. Dlatego też osiągnięte przez wspólnoty rodzin rezultaty są bardzo liczne i wartościowe. Wśród najważniejszych osiągnięć wymienić można, patrząc w aspekcie kręgów apostołstwa rodziny, następujące zmiany:

- 1) między małżonkami – następuje wzrost jedności wzajemnej i pogłębienie miłości oraz dowartościowanie kobiety;
- 2) pomiędzy rodzicami a dziećmi – zauważa się u ojca i matki lepsze zrozumienie psychiki swoich dzieci i ich problemów, serdeczniejszy kontakt z nimi i prowadzenie z nimi pogłębionej formacji religijnej;
- 3) między rodzinami w grupie – dochodzi do tworzenia wspólnoty wiary i miłości;
- 4) pomiędzy rodzinami a sąsiedztwem – zaczyna rozwijać się otwarta postawa, chętne okazywanie pomocy oraz ogólna przemiana środowiska, w którym żyją;
- 5) w parafii – wspólnoty te stają się zaczynem odnowy religijnej życia parafialnego, a stając się współpracownikami duszpasterstwa rodzin zasilają w sposób znaczący działalność tego duszpasterstwa¹³.

W egzystencji wspólnot rodzin w Polsce występują też trudne problemy, wśród których można wymienić nieporozumienia pomiędzy wspólnotami a strukturami kościelnymi i związaną z tym wzajemną nieufność. Niesnaski powstają wśród członków ruchów czy stowarzyszeń wówczas, gdy doświadczają oni braku zrozumienia charyzmatu danej wspólnoty, narzucane są im krępujące dyrektywy, doświadczają całkowitej obojętności księży, nie dopuszcza się ich do oficjalnego

¹² Por. B. Mierzwiński, *Elementy teologii praktycznej małżeństwa i rodziny*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 1, red. K. Majdański, Warszawa 1980, s. 244–245.

¹³ Por. tenże, *Wspólnoty rodzin – znakiem czasu*, „Ateneum Kapłańskie” T. 124 (1995) 87, s. 231: *Elementy wspólne dla większości ruchów rodzin można byłoby usytuować na dwóch zasadniczych płaszczyznach; a) elementy wypływające z duchowości małżeństwa i rodziny (np. modlitwa, dialog małżeński, wychowanie religijne, rola sakramentów, a zwłaszcza Eucharystii); b) elementy podyktowane pilnymi potrzebami Kościoła i Ojczyzny (np. obrona życia, odpowiedzialne rodzicielstwo, przygotowanie do życia rodzinnego, prawne zabezpieczenie rodziny).*

życia parafialnego lub diecezjalnego oraz gdy odmawia się im asystencji kapłana¹⁴.

Wiele jest dziedzin zaangażowania ruchów i stowarzyszeń rodzinnych. Podejmują one trud znalezienia odpowiedzi na problemy, które niesie codzienne życie rodzinne. Jan Paweł II, który uczynił problematykę małżeństwa i rodziny jednym z głównych tematów swego nauczania, zaliczył do tych odpowiedzi: *rozbudzanie w wiernych żywego poczucia solidarności, ułatwianie prowadzenia życia inspirowanego Ewangelią i wiarą Kościoła, kształtowanie sumień według chrześcijańskich wartości, a nie według opinii publicznej, zachęcanie do dzieł wzajemnej miłości* (FC, 72). *Z tych słów Ojca Świętego, zatroskanego o współczesne rodziny, można wydobyć podstawowy, wymagający program dla wszystkich wspólnot rodzin, z jasno wskazanym celem i konkretnymi zadaniami do spełnienia. Akcent spoczywa na życiu zgodnym z Ewangelią, na solidarności międzyludzkiej, na kształtowaniu sumienia, na realizacji miłości*¹⁵.

Wspólnoty rodzin stanowią szczególnie wymowny znak czasu dla Kościoła w dobie obecnej. Powstały one z natchnienia Ducha Świętego i realnych potrzeb współczesnych rodzin i małżeństw. Papież Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* poświęca im obszerny fragment: *Wciąż pozostając w kręgu Kościoła, który jest podmiotem odpowiedzialnym za duszpasterstwo rodzin, należy przypomnieć różne ugrupowania wiernych, w których ujawnia się i żyje w pewnej mierze tajemnica Kościoła Chrystusowego. Należy zatem uznać i ocenić – każdą zależnie od jej cech charakterystycznych, celów, odrębności i własnych metod – rozmaite wspólnoty kościelne, różne grupy i liczne ruchy, zaangażowane na różny sposób, z różnego tytułu i na różnych poziomach w duszpasterstwie rodzin. Dlatego Synod wyraźnie uznał za pożyteczny wkład takich stowarzyszeń chrześcijańskiej doskonałości, formacji i apostołatu* (FC, 72).

Dla całkowitej jasności w odróżnianiu ruchu od stowarzyszenia i innych organizacji oraz dla uzupełnienia definicji ruchu rodzinnego można skorzystać z wypowiedzi księdza Bronisława Mierzwińskiego: *Powstające związki rodzin są różnie określone, różny jest także sens tych określeń: ruchy, grupy, wspólnoty (małe, nieformalne), stowarzyszenia, zrzeszenia, organizacje. Wydaje się, że najlepszym określeniem, uniwersalnym i oddającym sens ich powstania, jest termin*

¹⁴ Por. R. Bieleń, *Duszpasterstwo rodzin we współczesnej Polsce*, Lublin 2001, s. 281.

¹⁵ B. Mierzwiński, *Wspólnoty rodzin – znakiem czasu*, s. 228.

„wspólnoty rodzin”¹⁶. Mówiąc o stosownym nazewnictwie, trzeba wprowadzić rozróżnienie między ruchami religijnymi (taki charakter ma większość wspólnot rodzin) a stowarzyszeniami i organizacjami religijnymi. Stowarzyszenia charakteryzują się bardziej rozbudowaną strukturą organizacyjno-prawną, co ułatwia im większą skuteczność na polu społecznym i politycznym. Występuje tu podwójna optyka: z jednej strony tendencja, by pozostać ruchem, nie przechodzić w stowarzyszenie, by nie „krępować ducha”, charyzmatu, ale z drugiej strony konieczność jakiegoś minimum organizacyjnego, by jasno ustawić cel i zadania oraz by je realizować skutecznie (skuteczność w działaniu). Dlatego niektóre wspólnoty świadomie wołały przybrać charakter stowarzyszenia¹⁷.

W tej analizie ruchów rodzinnych pojawia się pytanie zasadnicze: Jak ruchy rodzinne rozwijają duchowość małżeńską i rodzinną? Syntetyczną odpowiedź na to pytanie można znaleźć u księdza Mierzwińskiego: *Każdy z ruchów rodzin powstał ze względu na jakąś pilną, konkretną potrzebę, odczuwaną przez grupę małżeństw. Odpowiedź na tę właśnie potrzebę stała się rysem specyficznym danego ruchu. Ten element mógł ulec pewnej modyfikacji, ale zasadniczo nadal stanowi charyzmat konkretnej wspólnoty rodzin. Był on wyznacznikiem kształtującej się duchowości. Jednakże na całokształt tej duchowości – którą można nazwać duchowością małżeńską i rodzinną o nastawieniu wspólnotowym i apostołskim – składają się liczne elementy. Większość z nich należy do programu formacyjnego i ewangelizacyjnego wszystkich wspólnot. Wymieńmy główne elementy, które można odnaleźć w każdym niemal ruchu. Są one realizowane przez wspólnoty rodzin stosownie do potrzeb i możliwości: regularne spotkania, najczęściej u jednej z rodzin należących do wspólnoty, modlitwa wspólna i indywidualna, spontaniczna, lektura Pisma Świętego wraz z dyskusją i medytacją, Eucharystia (regularnie, choć nie przy każdym spotkaniu), Liturgia Słowa, świadectwa, dialog między małżonkami i członkami wspólnoty, konferencja na wybrany temat, przygotowana przez kogoś ze wspólnoty lub przez zaproszonego gościa, nocne czuwanie modlitewne, dni skupienia, rekolekcje, wspólne wakacje modlitewno-wypoczynkowe¹⁸.*

¹⁶ Tamże, s. 229.

¹⁷ Por. tamże, s. 229–230.

¹⁸ Tamże, s. 230–231.

Powstające coraz liczniej i coraz prężniej działające ruchy i stowarzyszenia rodzin są odpowiedzią na wołanie znaków czasu: m.in. wielkiego kryzysu wartości małżeństwa i rodziny, wychowania, rodzicielstwa, miłości ludzkiej i samego życia. Dążeniem organizujących się małżeństw i rodzin jest odnowienie więzi wspólnoty rodzinnej w oparciu o wiarę i wynikające z niej życie duchowe. Na szczególną uwagę zasługują tu te ruchy i stowarzyszenia, które całą działalność formacyjną i apostolską opierają na duchowości małżeńskiej rodzącej się z sakramentu małżeństwa. Należy do nich zwłaszcza polska odmiana międzynarodowego ruchu Equipes Notre-Dame – Domowy Kościół, będący jednocześnie gałęzią ruchu Światło-Życie¹⁹.

Co prawda ksiądz Mierzwiński wymienia wspólne elementy w ruchach rodzinnych, można jednak wykazać, że mimo wspólnych elementów składających się na duchowość małżeńską i rodzinną, każdy ruch prezentuje swój bardzo wyraźny styl dążenia do Boga, styl, który właśnie jest duchowością. Wymienione w niniejszym artykule ruchy rodzinne dostrzegają wyraźną specyfikę duchowości swojego ruchu, specyfikę, którą trzeba chronić, która jest bardzo ważna dla owocności proponowanej przezeń drogi. Nazywamy tę specyfikę charyzmatem ruchu. Z jednej strony zwraca to uwagę, iż dany ruch nie został wymyślony, a jest darem od Boga, z drugiej zaś ukazuje, że został dany po to, by służyć małżeństwu i rodzinie w drodze do świętości. Chodzi więc o to, aby sam ruch nie stał się ważniejszy od Chrystusa, lecz do Niego prowadził. Wymienione ruchy rodzinne akcentują, że to, co stanowi o duchowości, specyfice poszczególnych ruchów, kojarzy się z ewangelicznym radykalizmem, z niezgodą na przeciętność w przeżywaniu wiary. Wierność charyzmatowi nie może w żadnym wypadku oznaczać skostnienia. Do istoty duchowości ruchów rodzinnych należy również wrażliwość na znaki czasu, szczególnie zaś wsłuchiwanie się w głos Magisterium Kościoła. Ruchy powinny też być otwarte na nowe formy przekazu, by z treściami ewangelicznymi coraz lepiej docierały do współczesnych małżeństw i rodzin. Rodzi się pytanie: jak pogodzić to z wiernością swojemu charyzmatowi? Odpowiedź jest prosta: przez prawdziwe zanurzenie w duchowości ruchu, przez wczytywanie się w jego charyzmat. Jeśli członkowie ruchu będą żyć tym, co stanowi o istocie danego ruchu, wówczas zgłaszane przez nich nowe propozycje będą rozwojem, pogłębieniem (choćby przez przyjęcie całkowicie nowej formy albo nawet kompletną

¹⁹ Por. M. Kaszowski, *Posługa kapłańska w stowarzyszeniach rodzin*, s. 5–6.

zmianę treści jakiegoś elementu), nie zaś lekkomyślnym odrzuceniem rzeczy wartościowych.

Patrząc od strony negatywnej, można uznać, że zagrożeniem każdego ruchu jest absolutyzacja własnego programu, uważanie go za najlepszy i jedyny. W czasie spotkania przedstawiciele różnych środowisk rodzinnych jeden z księży powiedział: „Uczmy się tu pluralizmu...”. Jest to sprawa niezwykle istotna, bogactwem Kościoła jest różnorodność „darów łaski”, różnorodność charyzmatów, wielość dróg w drodze do świętości. Niestety nie jest jednak niczym dziwnym, że są jeszcze parafie odnoszące się do tych ruchów z rezerwą, traktujące je jako „duszpasterstwa specjalistyczne”²⁰.

Zakończenie

Współczesnemu człowiekowi bardzo trudno przychodzi myśleć o małżeństwie jako o rzeczywistości świętej czy o drodze do świętości. Duchowy sens małżeństwa jest dość często zanedbywany, być może dlatego, że wśród chrześcijan brakuje świadomości istnienia głębokiego, duchowego wymiaru małżeństwa. Małżeństwo jest jednak rzeczywistością świętą bez względu na to, czy małżonkowie sobie to uświadamiają, czy też nie. Jest ono święte świętością obecnego w nich Boga, który sam ten związek ustanowił i powołał małżonków do wykonywania świętych zadań. *Przymierze małżeńskie, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, zostało między ochrzczonej podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu*²¹. Małżeństwo chrześcijańskie przez sam fakt bycia sakramentem staje się więc znakiem zbawienia Chrystusowego działającego w świecie.

Wśród codzienności życia i trosk małżonkowie chrześcijańscy często zatrzymują się na przeciętności, nie dostrzegając bądź nie doceniając ogromu bogactwa łaski, jakie niesie ze sobą zawarcie sakramentalnego związku małżeńskiego. Stąd rodzi się pilna potrzeba duszpasterskiej troski Kościoła oraz właściwej i pełnej formacji małżeńskiej, by małżonkowie byli tym, kim być powinni zgodnie z zamysłem Bożym.

²⁰ J. Grzybowski, *Duszpasterstwo rodzin w Polsce*, „Więź” 32 (1989) nr 3, s. 79.

²¹ KPK, 1055; por. KKK, 1601.

Aby małżeństwo katolickie mogło wypełnić w dzisiejszym świecie swoje powołanie do świętości, niewątpliwie musi mieć podany model tej drogi. Nakreślony ogólnie przez Magisterium Kościoła model duchowości małżeńskiej i rodzinnej oraz troska Kościoła o kształtowanie tej duchowości znajduje swoje urzeczywistnienie i konkretyzację w katolickich ruchach rodzinnych. Nie wypracowują one jakiegoś własnego modelu duchowości małżeńskiej i rodzinnej, ale podejmują w swoich duchowych założeniach realizację modelu wskazanego przez Magisterium Kościoła.

Spośród wielu mniejszych i większych ruchów rodzinnych warto wskazać na te, które są bardzo aktywne na terenie Polski: Domy Kościół, Focolari: ruch „Nowe Rodziny”, Ruch Apostolski „Rodzina Rodzin”, Ruch Rodzin Nazaretańskich, Spotkania Małżeńskie, Szensztackie Dzieło Rodzin i Wspólnota Rodzin Katolickich „Umiłowany i umiłowana”. Wszystkie te ruchy pragną przyczynić się do odnowy życia zarówno poszczególnych małżeństw i rodzin, jak również całego Kościoła. Każdy z tych ruchów ma swój niepowtarzalny charyzmat, który wymaga osobnego omówienia.

Podsumowanie

Ruchy rodzinne przyjmują powołanie do świętości i duchowość małżeńską i rodzinną jako normalną drogę życia. Odkrywają, że nie jest ona dla małżeństw i rodzin czymś ponad ludzkie możliwości, jakimś nadmiarem czy luksusem, ale staje się zwyczajną drogą życia.

W dzisiejszym świecie jedność małżeńska i rodzinna jest mocno zagrożona, dlatego chrześcijańscy małżonkowie powinni być świadkami miłości małżeńskiej o wiele aktywniej niż jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Programy formacyjne ruchów rodzinnych wskazują wprost lub pośrednio, że sakrament małżeństwa jest prawdziwą drogą świętości. I to właśnie jest najlepsze apostolskie narzędzie w rękach chrześcijańskich rodzin. Skuteczne przemienianie świata duchem miłości będzie się dokonywało przez codzienne świadectwo życia, tworzone przez zwykłe i konkretne zachowania – *przeżywać swoje zwyczajne życie w sposób nadzwyczajny*. Świadectwo jest skuteczniejsze od słów, ponieważ w dzisiejszym świecie ludzie bardziej poszukują raczej świadków aniżeli nauczycieli, a jeśli ktoś poszukuje nauczycieli, to tylko takich, którzy równocześnie są świadkami (por. EN, 41). Świadectwo to dzisiaj najlepsza metoda ewangelizacji. Małżonkowie jako

ludzie świeccy, wierni swojej tożsamości, żyjąc w świecie, czynnie i skutecznie mogą przekształcać świat w duchu Ewangelii.

Ruchy rodzinne, pod wpływem nauki Soboru Watykańskiego II i dokumentów posoborowych, a zwłaszcza nauczania papieża Jana Pawła II, dowartościwiają znaczenie osobowej miłości małżeńskiej mającej swoje źródło w Bogu, stanowiącej fundament trwałości i spójności każdego małżeństwa oraz podstawę wszelkich zadań i zobowiązań małżeńskich. Wskazują na szczególną jej rolę dla prokreacji oraz wychowania dzieci, a także eksponują wyraźnie Boskie pochodzenie tej wspólnoty. Podkreślają, że małżeństwo dzięki ustanowieniu przez Boga ma charakter sakralny, a więc jest związkiem świętym i trwałym. Wobec tego małżonkowie stając przed zamysłem Bożym względem małżeństwa i rodziny, podejmują wezwanie dążenia do świętości. Pozostaje mieć nadzieję, że programy formacyjne ruchów rodzinnych wywołają zamierzone refleksje i wzbudzą we współcześnie żyjących małżonkach pragnienie pójścia drogą świętości.

Summary

The paper characterizes the role of family movements in marriage and family life, as well as the way in which family movements fulfil the mission of evangelization in the Church.

The first part of the paper was an attempt to explain the general concept of “movement”. The thorough analysis of the Catholic Church documents indicated the main Source of the origin of movements and their role in the Church life.

The second part of the paper characterized family movements in general. Family movements focus on the deepening of religious and spiritual formation of their family members, as well as on promoting the principles of the Christian family life. In the Church family movements concentrate on constant building of marital love. These are the movements that, by special methods based on the grace of the sacraments and taking account of the differences in male and female mentality, lead to forging spiritual bonds between spouses contributing to constant renewing and deepening of their marital love.

The paper listed the most dynamic family movements in Poland. These movements are, *inter alia*, the answer to the calling of the signs of the times: marital and family crisis, raising children, parenthood, human love and life itself.